

τα
κάστρα
του
Άβαντα

ΚΕΙΜΕΝΑ: Κ. ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ - Θ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΑΪΤΖΗ

*Άποψη του Κάστρου του Ποταμού από την
δυτική κρημνώδη πλευρά. Διακρίνονται
δύο από τους πύργους του.*

ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΤΟΥ ΑΒΑΝΤΑ

-Πότε θα προγραμματίσουμε μια επίσκεψη στον Άβαντα; με ρωτάει ο **Κώστας Σισμανίδης**.

Στο άκουσμα της λέξης «Άβαντας» η μνήμη μένει για μερικά δευτερόλεπτα νωθρή.

-Ξέχασες γρήγορα τη γενέτειρά μου, λέει ο φίλος αρχαιολόγος. Κι αμέσως μετά αναφέρει την Αλεξανδρούπολη και τους ερειπωμένους βυζαντινούς πύργους έξω απ' αυτήν. Δεν χρειαζόμουν τίποτε παραπάνω. Το θολό τοπίο του παρελθόντος παίρνει να ξανοίγει. Και να μου αποκαλύπτει, μιά-μιά, εικόνες ενός τόπου απόμακρου, στον ακριτικό Έβρο. Με κάστρα και πύργους του Βυζαντίου. Με απόκρυφο σπηλαιώδες ξωκκλήσι και αγιογραφίες από τα βήθη των αιώνων. Με φυσικό περιβάλλον που μπορεί να συναρπάσει κάθε φυσιολάτρη. Και με ανθρώπους ανεπιτήδευτους και απλούς, που προσφέρουν τη φιλία τους χωρίς την προσδοκία ανταλλαγμάτων...

ΣΤΙΓΜΕΣ ΓΑΛΗΝΗΣ ΣΤΟΝ ΑΒΑΝΤΑ

Πρωί-πρωί μας ξυπνάνε τιτιβίσματα σπουργιτιών. Κρυμμένα όπως είναι στην πυκνόφυλλη δάφνη, είναι αδύνατον να τα δούμε. Από μακριά ακούγονται αλυχτίσματα σκυλιών. Κότες κακαρίζουν στη διπλανή αυλή. Ήχοι συνηθισμένοι σ' ελληνικό χωριό, μα τόσο λησμονημένοι πια στις μεγάλες πόλεις.

Βρισκόμαστε στον Άβαντα, στο φιλόξενο σπιτικό του Κώστα Σισμανίδη. Από υψόμετρο 130 μέτρων αγναντεύουμε 9 χιλιόμετρα νοτιότερα την ωραία πρωτεύουσα του Έβρου, χτισμένη γεωμετρικά και νωχελικά στις ακτές του Θρακικού.

Είναι όμορφος τόπος η γενέτειρα του φίλου μας, ένας απλόχωρος οικισμός, χτισμένος με ελαφριά κλίση από τα βόρεια προς τα νότια. Ανάμεσα στα μονώροφα -κυρίως- σπίτια παρεμβάλλονται αυλές με λουλούδια και περιβόλια. Ολόγυρα εκτείνονται καλλιέργειες με αμπελάκια και σιτηρά, με περιποποιημένους ελαιώνες. Οι κατάφυτοι λόφοι, χαμηλοί και ομαλοί, αφήνουν ελεύθερο τον ορίζοντα. Σ' ένα μόνον σημείο, 500

περίπου μέτρα βόρεια του χωριού, εγκαταλείπει το τοπίο τον ήπιο χαρακτήρα του. Εκεί, στο μακρινό γεωλογικό παρελθόν της γης, σχίστηκε βίαια το έδαφος του τόπου. Οι λόφοι κόπηκαν κάθετα σχεδόν, δημιουργώντας φαράγγι με ιλιγγιώδεις ορθοπλαγιές. Στη στενή κοίτη του φαραγγιού βρήκε διέξοδο το καθαίο νερό ενός όμορφου ποταμού. Είναι η τοποθεσία, γνωστή ως «**Κρύα Βρύση**», στο χωριό.

Στην πλατεία του Άβαντα δεσπόζει η εκκλησία του **Αγίου Χαράλαμπου**, κτίσμα του **1860**. Στο βάθος, πίσω απ' το ψηλό καμπαναριό, προβάλλει σε νοπή ευθεία μια οξυγώνια κορυφή. Είναι ο απότομος λόφος, όπου σώζονται τα ερείπια του Κάστρου. Πού οφείλει όμως την προέλευσή της η ονομασία του χωριού; Την οφείλει στους **Άβαντες**, η αρχική καταγωγή των οποίων ήταν η Θράκη. Κατά τους αρχαίους συγγραφείς οι Άβαντες υπήρξαν οι αρχαιότεροι κάτοικοι της Εύβοιας, που για τον λόγο αυτό είχε ονομαστεί Αβαντίς ή Αβαντιάς.

Στους νεότερους χρόνους δεν είναι γνωστή με ακρίβεια η εποχή της πρώτης κατοίκησης του χωριού. Το βέβαιο είναι, ότι κατοικήθηκε κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας κυρίως από Βουλγάρους, με το Τουρκικό όνομα «**Δερβένι**». (1) Το **1914**, με την απελευθέρωση της περιοχής απεχώρησαν οι Βούλγαροι. Η σημερινή πληθυσμιακή σύνθεση αποτελείται κατά τα 2/3 από Μικρασιάτες εκ Καιπαδοκίας, που ήρθαν το 1923-24 και κατά το 1/3 από Σαρακατσάνους που εγκαταστάθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Υπάρχουν ακόμη λίγες οικογένειες Κωνσταντινουπολιτών και ελάχιστες Ποντίων.

Το καφεδάκι μας στο ξύλινο κιόσκι της αυλής τελειώνει. Ο ήλιος ξεμυτίζει πάνω από τους λόφους, τα χρώματα γλυκαίνουν, η θερμοκρασία της ατμόσφαιρας ανεβαίνει. Είναι ώρα να ξεκινήσουμε για τον πρώτο μας προορισμό: το **Κάστρο του Ποταμού**.

1 Η ονομασία οφείλεται στο στενό φαράγγι που σχηματίζεται στα βόρεια του χωριού, κάτω από τον λόφο με το κάστρο. Αυτή η τοποθεσία με το ποτάμι και τα πλατάνια λέγεται σήμερα «Κρύα Βρύση».

Ο Αρχαιολόγος Κώστας Σισμανίδης στο... χείλος του γκρεμού, στο ανατολικό άκρο του Κάστρου. Χαμηλά στον κάμπο, η γραφική γενέτειρά του, ο Άβαντας.

*Ο πρώτος πύργος του Κάστρου
του Ποταμού από τα νότια.*

ΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ

Από τον Άβαντα παίρνουμε τον επαρχιακό δρόμο με κατεύθυνση νότια, προς Αλεξανδρούπολη. Στα **3.5χλμ.** συναντάμε δεξιά τον δευτερεύοντα δρόμο προς τον παλιό Σιδηροδρομικό Σταθμό του Ποταμού. Ήδη 200 μέτρα πιο πάνω, στα ψηλότερα σημεία ενός λοφίσκου, προβάλλουν οι πανύψηλοι ορθογώνιοι πύργοι του Φρουρίου του Ποταμού. Ανηφορίζουμε ελαφρά έναν στενό χωματόδρομο ανάμεσα σε ελιόδεντρα. Πολύ γρήγορα φτάνουμε σε χορταριασμένο ξέφωτο, που σχηματίζεται μέσα στην πυκνή βλάστηση της πλαγιάς. Βρισκόμαστε έξω ακριβώς από το νότιο τμήμα της οχύρωσης του Ποταμού.

Σύμφωνα με τους **Κ. Τσουρή - Αθ. Μπρίκα** (2) το φρούριο του Ποταμού, όπως και του Άβαντα που θα δούμε στη συνέχεια, ήλεγχε διαβάσεις προς την ενδοχώρα της Θράκης. Από εδώ περνούσαν φυσικές διαβάσεις προς την ορεινή Ροδόπη αλλά και από εδώ μπορούσε κανείς να συνεχίσει την πορεία του δια της Εγνατίας Οδού μέχρι την Κομοτηνή και την Μοσυνούπολη.

Παρατηρούμε τον λόφο πάνω στον οποίο είναι χτισμένες οι οχυρώσεις. Είναι μακρόστενος με στενότερες πλευρές την βόρεια και την νότια. Την πιο ήπια κλίση και την ευχερέστερη πρόσβαση προς την κορυφή παρέχει η νότια πλευρά. Εδώ η οχύρωση είναι ιδιαίτερα ισχυρή. Η τοιχοδομία είναι ακανόνιστη, με ημιπεξεργασμένες πέτρες μικρού, μεσαίου και μεγάλου μεγέθους από ασβεστόλιθο της περιοχής. Οι πέτρες είναι συνδεδεμένες με ασβεστοκονίαμα, χωρίς χρήση κεραμικών στοιχείων. Στα χαμηλότερα τμήματα της τοιχοδομίας έχει γίνει ενσωμάτωση μεγάλων φυσικών βράχων, που έχουν μάλιστα λαξευτεί.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι το ανατολικό τμήμα του εξωτερικού περιβόλου, αποκαλύφθηκε μόλις τα τελευταία χρόνια. Τούτο έγινε δυνατό μετά τον καθαρισμό της πυκνής βλάστησης από την Κοινότητα του Άβαντα, που έλαβε υπ' όψη τις υποδείξεις του Σισμανίδη. Σ' αυτό το

ανατολικό τμήμα λοιπόν, και σε απόσταση 15 περίπου μέτρων μεταξύ τους, σώζονται δυο μεγάλοι και καλά διατηρημένοι τετράγωνοι πύργοι.

Ωστόσο, και όσο προχωράμε προς τα βόρεια, η γραμμή της οχύρωσης έχει ολοκληρωτικά εξαφανιστεί μέσα σε αδιαπέραστη βλάστηση από πουνάκια, αγκάθια, αγριλιές. Έχουμε ήδη φτάσει σ' εκείνο το τμήμα της ανατολικής πλευράς, που είναι ιδιαίτερα επικλινές και δυσπροσπέλαστο.

Επιστρέφουμε στο ξέφωτο. Ένα φαρδύ μονοπάτι ανηφορίζει ελαφρά. Λίγο πιο πάνω νιώθουμε στ' αριστερά μας το δέος του απόλυτου κενού. Βρισκόμαστε στο χείλος της δυτικής πλευράς. Ένας κατακόρυφος βράχος, με 20 σχεδόν μέτρα ύψος, χάσκει πάνω από τη ρεματιά του ποταμού. Πυκνή βλάστηση, πολλά νεαρά και γέρικα πλατάνια, πεντακάθαρο νερό. Αγναντεύουμε από ψηλά μια εικόνα πολύ ειδυλλιακή.

Ένα ισχυρό συρμάτινο πλέγμα μας προστατεύει απ' τον γκρεμό. Έξω απ' την περιφραξη, παραμένει εδώ και 8 περίπου αιώνες, ο ισχυρός τετράγωνος πύργος που ασφάλιζε την πύλη εισόδου του κάστρου από την αριστερή πλευρά. Στην αντίστοιχη δεξιά πλευρά, προς το εσωτερικό του λόφου, την προστασία αναλάμβανε ένας ισχυρότερος πύργος, με κάτοψη πολυγωνική, σε σχήμα δεκαεξάπλευρο σχεδόν. Το μεταξύ των δυο πύργων διάστημα δεν είχε πλάτος μεγαλύτερο από 6 μέτρα. Μετά τον εξωτερικό πύργο η υποτυπώδης οχύρωση συνεχίζει για κάποια μέτρα. Καταλήγει σ' έναν μικρό, κυκλικό πρόβολο, με επιμελημένη κατασκευή, που θυμίζει σκοπιά. Αμέσως μετά παρεμβάλλεται ο κάθετος βράχος που εξασφαλίζει με τον αποτελεσματικότερο τρόπο την προστασία του κάστρου.

Συνεχίζοντας στο φαρδύ μονοπάτι περνάμε πάνω από κάποιες παράξενες λακκούβες.

-Αυτά είναι «αρχαιοκαπηλικά σκάμματα», παρατηρεί ο αρχαιολόγος.

2 «Βυζαντινές οχυρώσεις στον «Έβρο», ανάτυπο από τα «Βυζαντινά 26», Θεσσαλονίκη 2006.

Υπάρχουν νεοέλληνες, που σε τέτοια σκαψίματα έχουν εναποθέσει τις ελπίδες τους να πλουτίσουν.

Μερικές δεκάδες μέτρα μετά φτάνουμε σ' έναν ογκώδη πύργο, βαρειά ερειπωμένο. Σύμφωνα με τους Τσουρή-Μπρίκα (3) είναι ο μεγαλύτερος από τους πύργους του εσωτερικού περιβόλου. Είναι ορθογώνιος και, λόγω του μεγέθους και της θέσεώς του, θα μπορούσε να θεωρηθεί ακρόπυργος του φρουρίου.

-Αν δεν υποστηριχθεί με αναστηλωτικά έργα, απειλείται από κατάρρευση, σχολιάζει ο Σισμανίδης.

Χτισμένος με ντόπιους λίθους, συλλεγμένους κυρίως από τον λόφο και το ποτάμι, ο πύργος έχει επιμελημένες γωνίες με σποραδικούς λαξευτούς γωνιόλιθους, ασβεστοκονίαμα και μερικά ενδιάμεσα τουβλάκια. Στα ανώτερα τμήματα διακρίνονται και κάποιες πολεμίστρες. Βαδίζοντας προς το εσωτερικό τμήμα της τοικοποιίας έχουμε μια καλή άποψη από την σωζόμενη ημικυλινδρική οροφή του πύργου. Στο ύψος εκείνο διαφοροποιείται το δομικό υλικό. Αντί για ασβεστολιθική

πέτρα χρησιμοποιούνται πλέον μεγάλοι, καλολαξευμένοι πορώλιθοι, επειδή το ειδικό τους βάρος είναι σημαντικά μικρότερο. Διαπιστώνουμε επίσης, στο μέσον περίπου του εσωτερικού τοίχου, μια σειρά από ορθογώνιες οπές. Από τις περισσότερες εξέχουν κομμάτια κέδρου, που στήριζαν το ξύλινο πάτωμα μεταξύ του ισογείου και του ορόφου.

-Αυτό το είδος κεδροκυπάρισσον, τα «τσάμια» όπως τα λέμε στην περιοχή, είναι ξύλο εξαιρετικά ανθεκτικό, λέει ο Κώστας.

Αντίθετα με τα ανθεκτικά ξύλα κέδρου, ο σωζόμενος δυτικός τοίχος του πύργου έχει τόσο πολύ διαβρωθεί στην θεμελίωσή του -προφανώς από τυμβωρυχικές ενέργειες-, ώστε ο κίνδυνος κατάρρευσής του να διαγράφεται άμεσος. Ήδη στον περίγυρο έχουν καταπέσει μεγάλοι όγκοι γκρεμισμάτων.

Η εσωτερική όψη του πρώτου πύργου, που με την πάροδο του χρόνου έχει υποστεί πολλές φθορές.

3 «Βυζαντινές οχυρώσεις στον Έβρο» ο.π.

*ο δεύτερος πύργος στο Κάστρο
του Ποταμού από τα δυτικά*

Στρέφοντας προς τα ανατολικά συναντάμε μετά από 20 περίπου μέτρα τον επόμενο πύργο του κάστρου, που δεσπόζει στην ΝΑ γωνία του λόφου. Ο δεύτερος αυτός πύργος, έχει ορατές δυο οικοδομικές φάσεις: η πρώτη χρησιμοποιεί απλή λάσπη και πέτρες, ενώ στην δεύτερη οι τοίχοι είναι κτισμένοι με πέτρες διαφόρων μεγεθών και συνδετικό ασβεστοκονίαμα. Με την είσοδό μας στο εσωτερικό διακρίνονται καθαρά οι υποδοχές των ξύλινων

δοκαριών, οι πολεμίστρες και η αρχή της καμαρωτής ημικυλινδρικής οροφής.

Βαδίζοντας στην άκρη του λόφου προς τα Β-ΒΑ, συναντάμε τον τρίτο και τελευταίο πύργο του φρουρίου. Είναι κι αυτός ορθογώνιος, τετραώροφος και με αρκετά επιμελημένη κατασκευή. Το συνδετικό υλικό είναι ασβεστοκονίαμα και είναι χτισμένος με λίθους μικρού και μεσαίου -κυρίως- μεγέθους, ενώ δεν λείπουν και οι μεγάλοι. Λαξευτοί πωρόλιθοι έχουν

Ο δεύτερος και ο τρίτος πύργος του Κάστρου του Ποταμού από τα ανατολικά. Η κατάσταση της διατήρησής τους είναι αρκετά ικανοποιητική.

πρόβουνα στο ανατολικό άκρο της Ροδόπης. Στα βόρεια επίσης και σε ευθεία απόσταση 4 περίπου χιλιομέτρων, υπάρχει οπτική επαφή με το Κάστρο του Άβαντα, το επόμενο της περιοχής. Τέλος, απ' όλους τους πύργους, υπάρχει ανεμπόδιστη θέα προς την ευρύτερη περιοχή της Αλεξανδρούπολης και το Θρακικό Πέλαγος μέχρι την Σαμοθράκη.

Μερικά μέτρα βόρεια του πύργου το πλέγμα της περιφράξης οριοθετεί τα τελευταία επίπεδα σημεία του λόφου. Ακριβώς από κάτω χάσκει ο απότομος βράχος της βόρειας πλευράς. Από εδώ αγναντεύουμε χαμηλά τον παλιό Σιδηροδρομικό Σταθμό του Ποταμού και απέναντι τον οικισμό του Άβαντα και τις πυκνοδασωμένες λοφοπλαγιές. Περνάμε δίπλα από τυμβωρυχικά σκάμματα και πάλι. Το μεγαλύτερο είναι καλυμμένο με μεγάλες πλάκες ασβεστόλιθου.

-Αυτό δεν αποκλείεται ν' αποτελούσε την είσοδο σήραγγας, το άλλο άκρο της οποίας βρισκόταν -σύμφωνα με πληροφορίες των ντόπιων- στην όχθη του ποταμού, λέει ο Κώστας Σισμανίδης. Έτσι μπορούσε να εξασφαλιστεί ύδρευση σε περίπτωση πολιορκίας και διαφυγή σε περίπτωση κινδύνου.

Σχετικά με την χρονολόγηση του φρουρίου θα έπρεπε να πούμε, ότι κατά τους Τσουρή-Μπρίκα, τοποθετείται στην περίοδο ανάμεσα στο **1300** και **1360**, στην Υστεροβυζαντινή Περίοδο δηλαδή.

Κατηφορίζουμε από το κάστρο, παίρνουμε κατεύθυνση προς τον Άβαντα και στα 200 περίπου μέτρα στρίβουμε αριστερά προς τον Ποταμό. Ένα χιλιόμετρο μετά, συναντάμε το παλιό κτίριο του Σιδηροδρομικού Σταθμού. Γνώριμη εικόνα και τόσο αγαπητή. Με τις λαξευμένες γρανιτόπετρες, τους τοίχους σε χρωματισμούς ώχρας-σωμόν, την οξυγώνια σκεπή. Που παρά τις φθορές και την εγκατάλειψη, εξακολουθεί να διατηρεί σχεδόν αυτούσια τη γοητεία του παρελθόντος.

χρησιμοποιηθεί στις γωνίες των τοίχων, των παραθύρων και της καμαρωτής οροφής. Σώζεται σχεδόν σ' όλο του το ύψος, μαζί με κάποιες επάλξεις στην κορυφή. Διακρίνονται επίσης υπολείμματα κεραμοπλαστικού διακόσμου σε κάποια σημεία της τοικοποιίας του πύργου.

Οι πύργοι που χτίστηκαν σ' αυτή την πλευρά του λόφου είχαν θέση στρατηγική. Ήλεγχαν αρχικά την οδική πρόσβαση από τα παράλια και τα πεδινά προς τα

ΣΤΟ ΣΠΗΛΛΑΙΩΔΕΣ ΑΣΚΗΤΑΡΙΟ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ

Περιδιαβαίνουμε το εγκαταλελειμμένο κτίριο και τις μισοερειπωμένες εγκαταστάσεις του Σταθμού του Ποταμού. Με τόση γύρω μας ερημιά πολύ δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε, ότι από εδώ διέρχεται η μοναδική σιδηροδρομική γραμμή, που διασχίζει την ηπειρωτική Ελλάδα, από τον νότο της Αθήνας ως τον βορρά της Θεσ/νίκης και τις εσχατιές του Έβρου. Ένα ταξίδι πολύμορφο, **1.150** περίπου χιλιομέτρων, απόσταση τεράστια για τα Ελληνικά δεδομένα. Που μερικές δεκαετίες πριν, με τους παλιούς «μουτζούρηδες» και τις τόσες καθυστερήσεις, απαιτούσε σχεδόν μια μέρα, απ' τη μια άκρη της Ελλάδας ως την άλλη. Στη θέα αυτού του έρημου σταθμού αναπολώ με νοσταλγία κάποιες από εκείνες, τις τόσο ιδιαίτερες εμπειρίες.

Παρατηρούμε στα δεξιά μας τις σιλουέτες κάποιων κυψελών. Δεν είναι οι γνωστές ξύλινες τετραγωνισμένες κατασκευές -που θυμίζουν σπίτια με τσιμεντένια πλάκα- αλλά οι χαριτωμένες κωνοειδείς κυψέλες, κατασκευασμένες από καλάμια και άλλα εύκαμπτα φυσικά υλικά.

Μετά το σταθμό συνεχίζει καλός χωματόδρομος με κατεύθυνση ΒΔ, προς τον οικισμό της Κίρκης.

Μέσα σ' ελάχιστα λεπτά ο αδιάφορος πεδινός δρόμος αποκτάει μιαν απρόσμενη ομορφιά, ελίσσεται ανάμεσα σε δυο στράτες: μια ανθρώπινη, την σιδηροδρομική γραμμή και μια της φύσης, την υγρή διαδρομή του μικροπόταμου «**Ειρήνη**», γνωστότερου ως «**Πόταμου**» στην γύρω περιοχή. Εισχωρούμε στη ρεματιά. Θάμνοι, λουλούδια, πλατάνια νεαρά και κάποια αιωνόβια. Τα χειμωνιάτικα κλαδιά τους είναι ήδη πράσινα από τα μικρά, φρέσκα φυλλαράκια της άνοιξης. Παράξενη κοίτη, καλυμμένη με πλάκες συμπαγείς και τόσο επίπεδες, που μοιάζουν σαν να τοποθετήθηκαν με περίσσια επιμέλεια από χέρι ανθρώπων. Ήπια τα πρανή και ομαλά, δεν είναι προικισμένα με την απόκρημνη μεγαλοπρέπεια τόσων και τόσων φαραγγιών και ρεματιών. Αυτή, ωστόσο, η ωραιότητα της γης, η απουσία γεωλογικών

υπερβολών, δημιουργούν ένα τοπίο ειδυλλιακό, απολύτως ειρηνικό.

Με τσιμεντένια περάσματα διασχίζουμε τουλάχιστον πεντέξι φορές τη στενή κοίτη με την γαλήνια ροή του ποταμού. Σε κάποιες άλλες, βέβαια, εποχές και ιδιαίτερα μετά από έντονες βροχοπτώσεις, πιθανότατα η διέλευση να μην είναι τόσο ευχερής. Κάποια στιγμή βγαίνουμε σ' ένα ξέφωτο με πλούσιο χορτάρι και καλλιέργειες σιτηρών. Η ένδειξη

στο οδόμετρο είναι **5.3χλμ.** ακριβώς. (4) Εδώ κυριαρχούν μερικά αιωνόβια πλατάνια και απέναντι πελώριοι ασβεστολιθικοί βράχοι, συμπαγείς και κατακόρυφοι, που ορθώνονται πολλές δεκάδες μέτρα πάνω από την επιφάνεια του εδάφους. Πιο εντυπωσιακές όμως είναι οι κυκλικές, αρχοντικές πτήσεις τριών αετών, που έχουν ως ορμητήριο τους λιγγιώδεις βραχοσπηλιές, στα πιο απρόσιτα σημεία του γκρεμού.

ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΤΟΥ ΑΒΑΝΤΑ

Απότομα τιμεντένια σκαλοπάτια μας οδηγούν στην είσοδο του σπηλαίου, στα έγκατα του οποίου βρίσκεται ο Βυζαντινός ναΐσκος των Αγίων Θεοδώρων.

4 Είναι η απόσταση από την ασφάλτινη αρτηρία Αλεξανδρούπολης-Άβαντα, στο σημείο που παίρνουμε τη στροφή προς τον Σιδηροδρομικό Σταθμό του Ποταμού.

Δίπλα από το ξέφωτο περνάει η σιδηροδρομική γραμμή. Πίσω της είναι το προσκυνητάρι των Αγίων Θεοδώρων. Παραδίπλα, απλώνουν την πελώρια ομπρέλλα των κλαδιών τους, δυο πλατάνια, ηλικίας πολλών αιώνων. Εδώ βρίσκουμε το ευδιάκριτο μονοπάτι, που θα μας οδηγήσει στον σπηλαιώδη ναΐσκο των Αγ. Θεοδώρων. Πουρνάρια, γάβροι, πυκνή βλάστηση, σκαλοπάτια ολισθηρά με υποβοήθηση κιγκλιδώματος. Πέντε λεπτά μετά φτάνουμε στο τέλος του φαραγγιού, με τους κατακόρυφους κοκκινόγκριζους ασβεστόλιθους. Σε ύψος αρκετών μέτρων από το έδαφος, μικρά και μεγάλα κοιλώματα σχηματίζουν σπηλιές. Εκεί σώζονται ακόμη τμήματα δοκαριών, αδιαμφισβήτητα ίχνη παλιών ασκηταριών.

Βρισκόμαστε ήδη στη βάση της τιμεντένιας σκάλας, που ανηφορίζει απότομα προς τον σπηλαιώδη ναό. Φτάνουμε στο τέρμα σε λιγότερο από ένα λεπτό. Περνάμε κάτω από τον οριζοντιωμένο κορμό ενός γέρικου πουρναριού. Αμέσως μετά εισχωρούμε στον πρόναο των Αγ. Θεοδώρων. Μερικά σκαλοπάτια μας οδηγούν

Επάνω: Η "Πλατυτέρα" από τον εσωτερικό διάκοσμο του σπηλαίου των Αγίων Θεοδώρων.

Απέναντι: η είσοδος του σπηλαιώδους ασκηταριού. Άποψη από το εσωτερικό.

στον κυρίως ναό, στα έγκατα της σπηλιάς. Είναι μια μακρόστενη θολωτή αίθουσα, με μήκος 11 και μέγιστο πλάτος 5 μέτρων. Τα τοιχώματα και η οροφή αποτελούνται από συμπαγή ασβεστόλιθο, που στην δεξιά είσοδο του σπηλαίου δημιουργεί υποτυπώδη διάκοσμο από παραπετασματοειδείς σταλακτίτες. Από σημεία της οροφής κρέμονται υπολείμματα σταλακτιτών, που κατάφεραν να διασωθούν από την συλλεκτική μανία των νεοελλήνων «φυσιολατρών». Κάποιες σποραδικές σταγόνες εξακολουθούν να πέφτουν στο δάπεδο του σπηλαίου δημιουργώντας τις προϋποθέσεις γέννησης ενός πιθανού, μελλοντικού σταλαγμίτη.

Ο αδύναμος φυσικός φωτισμός δυσκολεύει αρχικά τα μάτια μας να διακρίνουν λεπτομέρειες παραστάσεων, που κοσμούν τα τοιχώματα του σπηλαίου.

Γενική άποψη του τοιχογραφημένου εσωτερικού των Αγίων Θεοδώρων προς την κόγχη του Ιερού.

Εξαιρετες τοιχογραφίες υπάρχουν και στις λείες επιφάνειες του τέμπλου, που είναι χτισμένο με ανεπεξέργαστες πέτρες και ασβεστοκονίαμα. Χριστιή επίσης είναι και η κόγχη του Ιερού, όπου διακρίνεται ανεπαίσθητα η τοιχογραφία της Πλατυτέρας. Σύμφωνα με την Αρχαιολόγο **Ε. Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου** (5), «η ιστόρηση καλύπτει μέρος από τις επιφάνειες του διαδρόμου, της αίθουσας, ολόκληρο το τέμπλο και τις πλευρές του ιερού. Διακρίνονται δυο στρώματα τοιχογραφιών, 11^{ου} και 13^{ου} αιώνα, ενώ δεν αποκλείεται να υπήρχε και τρίτο στρώμα. Δεν ιστορήθηκε ποτέ ολόκληρο το ασκητήριο. Εικονογραφικό πρόγραμμα εντοπίζεται μόνον στο Ιερό και στο τέμπλο αλλά ό,τι σώζεται επιτρέπει να υποθέσουμε πως το ασκητήριο ήταν αρχικά αφιερωμένο στην Παναγία».

Στη συνέχεια η αρχαιολόγος καταλήγει: «Από τις παραστάσεις του ασκητηρίου ξεχωρίζουν για την υψηλή ποιότητά τους η μεγαλοπρεπής και μνημειακή παράσταση «**Θεοτόκος Επίσκεψις**» και η επίσης μνημειακή «**Δέηση**». Στον ζωγράφο που φιλοτέχνησε αυτές τις δυο παραστάσεις αναγνωρίζονται η απόλυτη κυριαρχία της υστεροκομνηνικής τέχνης και η γνώση των τάσεων των αρχών του 13^{ου} αιώνας. Είναι βέβαιο, ότι γνωρίζει καλά την τέχνη της Κωνσταντινουπόλεως, αν δεν προέρχεται από αυτήν».

ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΑΒΑΝΤΑ

-Η εκπόρθηση του Κάστρου του Άβαντα δεν γίνεται με απλό περίπατο, όπως στο Κάστρο του Ποταμού, λέει ο Κώστας Σισμανίδης. Εδώ θα συναντήσουμε μεγαλύτερη «αντίσταση», δύσβατα εδάφη και ανηφόρα.

Από το βόρειο άκρο του χωριού κατευθυνόμαστε δυτικά. Διασχίζοντας το ρέμα του Άβαντα συναντάμε τσαλαπετεινούς, κοτσύφια, μεγάλες βαλανιδιές. Ανηφορίζουμε χωματόδρομο που πολύ γρήγορα καταλήγει σε ξέφωτο αρκετά επικλινές. Υψόμετρο 200 μέτρων και βλάστηση πυκνή. Αδύνατον να διακρίνουμε πύργους ή οχυρώσεις. Ξεκινάμε σε έδαφος ανηφορικό και κακοτράχαλο. Δεν υπάρχει σήμανση ούτε εμφανές μονοπάτι, απλά ένα πέρασμα ανάμεσα σε θάμνους πουρναραίων, που παραμερίζουμε με τα χέρια. Σε λιγότερο από ένα 5λεπτο φτάνουμε στον νότιο περίβολο του κάστρου, που συνεχίζει και σ' ένα τμήμα της ανατολικής πλευράς.

Δύο μικρά δείγματα από την πλούσια και ιδιαίτερη χλωρίδα της περιοχής. Απέναντι: η ελικοειδής διαδρομή της σιδηρ. γραμμής από Αλεξανδρούπολη προς Αγίους Θεοδώρους.

5 «Το σπήλαιο των Αγίων Θεοδώρων».

Όπως στο Κάστρο του Ποταμού έτσι κι εδώ, η δυτική και βόρεια πλευρά είναι απόκρημνες και τελείως απροσπέλαστες, δεν χρειάζονται οχυρώσεις.

Σύμφωνα με τους Τσουρή-Μπρίκα (6), «το φρούριο διαμορφώνουν ένα τείχος, μήκους 140 μέτρων περίπου, παράλληλο προς τις υψομετρικές καμπύλες του λόφου και ένα δεύτερο, 40 μέτρων, σχεδόν κάθετο προς τις υψομετρικές καμπύλες και το μεγαλύτερο τμήμα. Ο οχυρωμένος χώρος εμφανίζει σε γενικές γραμμές το σχήμα πλάγιου παραλληλόγραμμου και είναι λίγο μικρότερος από 10 στρέμματα. Η οχύρωση αναπτύσσεται στην πλαγιά από την οποία είναι δυνατή η άνοδος στον λόφο, ενώ η υπόλοιπη περίμετρος δεν χρειάζεται προστασία».

Παρατηρούμε ότι το σωζόμενο τείχος, με μέσο πάχος 1.60μ. περίπου, αποτελείται από ημικατεργασμένους ασβεστόλιθους, παρμένους από την γύρω περιοχή. Περνάμε στον εσωτερικό περίβολο και συναντάμε αμέσως τον 1^ο πύργο, που είναι ο ανατολικότερος του τείχους. Είναι τετράγωνος, με εξωτερικό ύψος τουλάχιστον 6 μέτρων και με βαρειά, καλοδιατηρημένη κατασκευή.

Είναι χτισμένος αποκλειστικά από ημιεπεξεργασμένους ασβεστόλιθους με ενδιάμεσο ασβεστοκονίαμα. Ο πύργος ήταν διώροφος, με πολεμίστρες και ορθογώνιες οπές για την υποδοχή των δοκαριών, που στήριζαν το ξύλινο πάτωμα μεταξύ ορόφου και ισογείου.

-Το χαρακτηριστικό αυτού του πύργου, παρατηρεί ο Κώστας Σισμανίδης, είναι ότι σώζει στη στενή ανατολική του πλευρά ολόκληρη την ύλη με την αψίδα της, στην οποία χρησιμοποιείται ελαφρότερο οικοδομικό υλικό. Πρέπει επίσης να σημειώσουμε, ότι το άνοιγμα της εισόδου έκλεινε με δίφυλλη θύρα.

Επιχειρούμε να κινηθούμε ανατολικότερα του πύργου. Για μερικές δεκάδες μέτρα είναι εφικτό, μετά όμως το έδαφος

Η πυλίδα του ανατολικότερου (1^{ου}) πύργου στο Κάστρο του Άβαντα. Εσωτερική όψη. Επάνω: η γωνία συμβολής του νότιου με το δυτικό σκέλος στο κάστρο. Διακρίνονται δύο ορθογώνιοι πύργοι και ο περίδρομος του περιβόλου.

6 «Βυζαντινές οχυρώσεις στον Έβρο, Άβαντας».

*Επάνω: Μπουκέτο αγριολούλουδων στο Κάστρο του Άβαντα.
Κάτω: θαλάσσιο απολίθωμα εκατομμυρίων ετών. Επιφανειακό εύρημα βόρεια του
Κάστρου (υψώματα Τσεπέλ-Καγιά).*

Paeonia peregrina, γνωστή στους κατοίκους του Άβαντα ως "μπουμπούζα". Η παρουσία της είναι εκτεταμένη στα βουνά βόρεια του Άβαντα. Είναι ένα από τα πέντε αυτοφυή είδη παιώνιας στην Ελλάδα.

γίνεται εξαιρετικά δύσβατο και δεν έχει πλέον ανάγκη οχυρώσεων.

Επιστρέφουμε στον 1^ο πύργο και συνεχίζουμε στο εσωτερικό του περιβόλου με κατεύθυνση δυτική. 40 περίπου μέτρα μετά φτάνουμε στην κεντρική πύλη του κάστρου. Η πύλη περιβάλλεται από δυο εντυπωσιακούς τετράγωνους πύργους, τον 2^ο και τον 3^ο. Εξωτερικά οι πύργοι σώζονται σε μεγάλο ύψος, που πλησιάζει τα 10 μέτρα. Η πρόσβαση στον πρώτο όροφο του 2^{ου} πύργου, επιτυχανόταν από το εσωτερικό του φρουρίου με κτιστή κλίμακα ανόδου η οποία σώζει όλα σχεδόν τα σκαλοπάτια. Πάνω από την πύλη διατηρείται ο περίδρομος (7) σε όλο του το πλάτος. Ο περίδρομος οδηγεί επίσης στον 3^ο πύργο. Σώζεται και το λιθόκτιστο κλιμακοστάσιο που επέτρεπε την άνοδο στον περίδρομο. Η πύλη προστατευόταν αποτελεσματικά από τους δυο ισχυρούς πύργους που την πλαισίωναν. Το πλάτος της υπολογίζεται στα 2.50-2.80 μέτρα και το κατώφλι της βρισκόταν ψηλότερα απ' το έδαφος.

Οι Τσουρής-Μπρίκας μας δίνουν μερικές ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την τοικοποιΐα του κάστρου: «*Η τοικοποιΐα είναι με λίθους μικρούς, μεσαίους, μεγάλους και ογκώδεις, με συνδυατικό ασβεστοκονίαμα. Όλοι είναι συλλεκτοί, με ακανόνιστα περιγράμματα και χοντροδουλεμένοι. Οι περισσότεροι προέρχονται από τον ίδιο τον λόφο. Υπάρχουν λιγιστοί ποταμίσιοι λίθοι και μερικοί ηφαιστειογενείς με χρώμα κίτρινο ή σκούρο καφέ. Οι τελευταίοι χρησιμοποιούνται με κάποια διακοσμητική διάθεση. Ποσοτικά κυριαρχούν οι μεσαίοι και οι μεγάλοι λίθοι. Οι ογκώδεις είναι οι λιγότεροι αλλά ακριβώς λόγω του μεγέθους τους προκαλούν εντύπωση. Οι στρώσεις δεν είναι κανονικές ούτε ισοϋψείς. Λίθινα βύσματα χρησιμοποιούνται σε όλους τους αρμούς. Η τοικοδομία αυτή είναι λίγο-πολύ κοινή για όλη την οχύρωση του Άβαντα».*

Μετά τον 3^ο πύργο αρχίζουμε την επιχείρηση «κατάκτησης» του λόφου. Και λέμε «κατάκτηση» -με κάποια βέβαια δόση υπερβολής-, γιατί δεν είναι ένας απλός περίπατος αλλά μια πορεία σε έδαφος κακοτράχαλο και δυσπρόσιτο. Που είναι κατάσπαρτο με αγκαθωτούς θάμνους αλλά

και λιθοσωρούς από τις γκρεμισμένες οχυρώσεις. Η ανηφορική μας πορεία κατευθύνεται προς τα βόρεια, στην εσωτερική πλευρά και παράλληλα προς το δυτικό τείχος. Το τείχος αυτό είναι πολύ μικρότερο και συμπληρωματικό του νότιου. Άλλωστε η δυτική πλευρά του λόφου είναι στο μεγαλύτερο τμήμα της απόκρημνη και απρόσιτη.

Σε απόσταση λοιπόν 20 μέτρων από τον γνωστό μας πύργο 3 συναντάμε το

κατώτερο τμήμα του τελευταίου πύργου, του πύργου 4, που είναι τετράπλευρος και παράγωνος. Πιο πάνω η οχύρωση σχηματίζει γωνία με λίθους ημιλαξευμένους μεγάλων διαστάσεων, που παραπέμπουν σε άγνωστες προχριστιανικές εποχές. Η κατασκευή είναι κυκλώπεια, χωρίς ίχνος συνδετικού κονιάματος.

Μερικά μέτρα πιο πάνω, φτάνουμε στο υψηλότερο σημείο του ΒΔ άκρου του λόφου, σε υψόμετρο **290** μέτρων. Μετά

Το επιβλητικό φαράγγι και η περιοχή αμέσως στα βόρεια του από την κορυφή του απόκρημνου λόφου με το Κάστρο του Άβαντα. Στο βάθος τα πρόβουνα της Ροδόπης.

7 Περίδρομος είναι ο εσωτερικός διάδρομος πάνω στις επάλξεις του τείχους, όπου εκινούνται οι στρατιώτες για την φύλαξη του κάστρου.

την τραχειά, δύσβατη πλαγιά, βρισκόμαστε σ' ένα σχεδόν επίπεδο πλάτωμα, με μεγάλους ασβεστολιθικούς βράχους, με σαφή τα ίχνη της λατόμευσης για την οικοδόμηση του κάστρου.. Αθέατη μέντα ευωδιάζει στα βήματά μας, κίτρινα μικρολούλουδα εξέχουν σαν μπουκέτα απ' τις λογμές των ασβεστόλιθων. Επιχειρούμε δυο διστακτικά βήματα ως το βόρειο χείλος του γκρεμού. Μια ματιά αποκαλύπτει το

απόλυτο χάος του κατακόρυφου βράχου, μια ορθοπλαγιά τουλάχιστον 120 μέτρων, ως την κοίτη του ποταμού. Μερικά χιλιόμετρα βορειότερα, ο ορίζοντας καταλήγει στην πυκνοδασωμένη οροσειρά της Ροδόπης. Ο κύριος, άλλωστε, ρόλος του οχυρού ήταν να ελέγχει το φυσικό πέρασμα από τα παράλια και τα πεδινά προς το εσωτερικό της Θράκης.

Στη συνέχεια, ακροπατώντας ανάμεσα σε

Η ανάβαση στα υψηλότερα σημεία του Κάστρου του Άβαντα δεν είναι απλός περίπατος. Απαιτείται κάποια εξοικείωση με εδάφη που ως χαρακτηριστικά τους έχουν τις απότομες κλίσεις και τους βράχους.

Απέναντι, περίπατος του Αρχαιολόγου στο κάστρο της πατρίδας του. Η εξοικείωση στο "πέτρινο μονοπάτι" είναι εμφανής.

βράχους και πουρνάρια, φτάνουμε σε λιγότερο από 5 λεπτά σε υψόμετρο 300 μέτρων, στην ανατολικότερη κορυφή. Από εδώ το βλέμμα αγκαλιάζει ανεμπόδιστα τον ευρύτατο κάμφο, την πόλη της Αλεξανδρούπολης, το Θρακικό Πέλαγος ως την Σαμοθράκη. Κάτω χαμηλά προβάλλει η θεαματική κάτοψη του Άβαντα. Στο τέρμα του υψίπεδου διακρίνουμε ένα γερμένο κοντάρι. Στο πάνω τμήμα του ανεμίζουν, στις πνοές του Σορόκου, μερικές πάνινες λωρίδες. Είναι ό,τι έχει απομείνει από μια γαλανόλευκη, που κάποτε κυμάτιζε περήφανα εδώ.

Καθώς ετοιμαζόμαστε για την επιστροφή μας, αντικρύζουμε μια εικόνα απίστευτη σχεδόν. Είναι μια ομάδα πέντε ατόμων. Που δεν είναι όμως οι έμπειροι πεζοπόροι, όπως θα περίμενε κανείς σε τούτο τον αγριότοπο. Αλλά μια οικογένεια, με τους νεαρούς γονείς και τρία μικρά παιδιά. Το μικρότερο είναι κοριτσάκι μόλις 3 ετών! Είχαμε επισημάνει εδώ

Η οικογένεια των τολμηρών φυσιολα-
τρών, αριστερά της κεντρικής εισόδου του
Κάστρου, μετά την επίπονη -και επικίνδυνη-
κατάβασή τους από την κορυφή του λόφου.

Ο οικισμός του Άβαντα και ΒΔ το εντυπωσιακό φαράγγι (δερβένι) κάτω από το Κάστρο.

και ώρα στα πόδια του λόφου τα μέλη της οικογένειας. Ποτέ, ωστόσο, δεν φανταζόμασταν, ότι θα συνομιλούσαμε μαζί τους εδώ πάνω, στην κακοτράχαλη κορυφή.

-Πώς αναλάβατε αυτό το τολμηρό, αν όχι παράτολμο εγχείρημα; ρωτώ τον άντρα.

-Εντελώς συμπτωματικά, μου απαντάει. Ήρθαμε από την Αλεξανδρούπολη μια εκδρομή στο ποταμάκι και σας είδαμε ν' ανηφορίζετε στον λόφο. Είπαμε να σας ακολουθήσουμε, λοιπόν, και, σιγά-σιγά, φτάσαμε κι εμείς στην κορυφή. Ήταν, βέβαια, δύσκολα αλλά, χάρη σε σας, απολαύσαμε όλο αυτό το υπερθέαμα και γνωρίσαμε το Κάστρο του Άβαντα, που ελάχιστοι συμπατριώτες μας στην Αλεξανδρούπολη γνωρίζουν.

Με το μικρό στους ώμους ο πατέρας, επιλέγει προσεκτικά τα βήματά του ανάμεσα στις κακοτοπιές. Το δεύτερο παιδάκι, το πεντάχρονο, κρατάει το χέρι της μαμάς του. Το τρίτο, 8 ετών αυτό, κατφορίζει χωρίς βοήθειες. Λίγο πιο κάτω, στους ομαλούς πρόποδες του λόφου, τους αποχαιρετάμε. Και αναρωτιόμαστε γιατί να μην υπάρχουν πολύ περισσότεροι τέτοιοι Έλληνες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

-Κ. Τσουρής - Αθ. Μπρίκας, "ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΒΡΟ", ΚΕΝΤΡΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, Α.Π.Θ.

-Ε. Κουρκουτίδου - Νικολαΐδου, "ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ".

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αποστάσεις Άβαντα

Από Αλεξανδρούπολη: **11 χλμ.**

Από Θεσσαλονίκη: **310 χλμ.**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε θερμά:

- Τον πρώην Πρόεδρο της Κοινότητας Άβαντα, **Μαρίνο Χατζησισάκ**

- Την γλυκύτατη **κυρα-Ελισάβετ**, μητέρα του Κώστα Σισμανίδη, για όλες τις περιποιήσεις και τη σπουδαία μαγειρική της

- Και βέβαια, τον καλό μας φίλο, Αρχαιολόγο **Κώστα Σισμανίδη**, η συχνή παρέα του οποίου, εκτός από την αφθονία των πληροφοριών και στοιχείων, μας ωθεί στην αρχαιολατρεία όλο και περισσότερο.

